

KS. MARIAN ZAJĄC

RODZINA POLSKA JAKO ŚRODOWISKO KATECHEZY MARYJNEJ

Przemiany religijności polskiej w dwóch minionych stuleciach nastąpiły w wyniku splotu różnorodnych okoliczności. Zewnętrznym bodźcem dla jej rozwoju wśród wierzących była seria cudownych objawień Najświętszej Maryi Panny we Francji. Objawienia te bardzo szybko stały się znane także w Polsce¹. W konsekwencji tych zdarzeń w dziedzinie religijności na ziemiach polskich dokonała się głęboka i trwała ewolucja². Niechętnie okazywana i przesadnie surowa religijność poprzednich pokoleń ustąpiła miejsca religijności bardziej masowej, w której dominującą rolę odgrywały praktyki nabożne. Skupiała się wciąż na cierpiącym Chrystusie i Jego Najświętszym Sercu, ale coraz częściej na Najświętszej Maryi Pannie, „Matce Miłosierdzia”.

Coraz popularniejsza stała się praktyka nabożeństw majowych, przybierając na sile na początku XX wieku. Rozwój tej formy pobożności maryjnej nie dokonał się kosztem innych form pobożności, lecz na drodze ich solidnego wzbogacenia. Ogłoszenie w 1854 r. przez papieża Piusa IX dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny było szczytowym punktem wielkiej fali pobożności, wyrażającej się m.in. w petycjach biskupich o większe akcentowanie Jej kultu. Przyczyniało się ono do umasowienia kultu

---

Ks. dr hab. MARIAN ZAJĄC, prof. KUL – kierownik Katedry Katechetyki Fundamentalnej w Instytucie Teologii Pastoralnej i Katechetyki KUL; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7/62, 20-039 Lublin; e-mail: mzajac@kul.pl

¹ W 1830 r. Matka Boża objawiła się Katarzynie Labouré, co spowodowało dynamiczny rozwój kultu maryjnego w formie cudownego medalika, w 1858 r. w Lourdes – Bernadecie Soubirous (uznane przez Kościół w 1862 r.), w 1846 r. w La Salette – Melanii Calvat i Maksyminowi Giraud (uznane przez Kościół w 1852). B. K u m o r. *Historia Kościoła. Cz. 7: Czasy najnowsze 1815-1914*. Lublin 1995 s. 322.

² Nowym ośrodkiem objawień maryjnych stał się Gietrzwałd na Warmii, gdzie w dniach 27 czerwca do 8 września 1877 r. miały miejsce objawienia Matki Bożej. Zob. A. C h r u s z c z e w - s k i. *Dzieje Kościoła w Polsce. Tablice chronologiczne*. Lublin 1993 s. 46.

maryjnego wśród wiernych i skłoniło teologów do studiowania przywilejów Matki Bożej³. Na podatny grunt trafiły także inicjatywy maryjne papieża Leona XIII i rozwijanie przezeń nowatorskiej idei duchowego macierzyństwa Maryi. Papież Leon XIII poświęcił aż czternaście encyklik Najświętszej Maryi Pannie, zwracając szczególną uwagę na praktykę odmawiania Różańca⁴.

W XX wieku na ziemiach polskich doszło do szczególnego zjednoczenia misterium Maryi i misterium Jezusa oraz Jego Kościoła. Na pytanie, co to znaczy być uczniem Chrystusa i członkiem Kościoła, katecheza podpowiadała: patrz na Maryję Matkę Jezusa, ponieważ w Niej znajdziesz pomoc w realizacji swojego chrześcijańskiego powołania⁵. Rozwijająca się pobożność maryjna znajdowała swoje zakotwiczenie w działalności katechetycznej. Najlepszą jednak bazą dla rozwoju maryjnej pobożności stało się środowisko rodzinne i szeroko rozumiana katecheza rodzinna. Poprzez taką formę edukacji religijnej, w której przyjmowanie Bożych zasad odbywało się na wzór Maryi, dokonywał się rozwój autentycznej wiary⁶.

1. ODDZIAŁYWANIE KATECHETYCZNE RODZINY JAKO ŚRODOWISKA PRZEKAZU MARYJNEGO

Oddziaływanie rodziny jako środowiska skutecznej promulgacji treści maryjnych miało charakter wielostronny i stabilny⁷. Zanim do dzieci docierała katecheza szkolna czy parafialna mówiąca o Maryi, Matce Bożej, one już dużo o Niej wiedziały i potrafiły się do Niej autentycznie modlić. Żyjąc w rodzinie, łatwo pojmowały każdą więź, która łączy syna z matką. W przypadku Maryi z łatwością przyswajały prawdę, że Jej Syn jest Bogiem, a Ona jak każda matka nie opuści nikogo w potrzebie⁸. Ubodzy, skrzywdzeni i cierpiący, których nigdy nie brakowało w polskich rodzinach, czuli Jej bliskość, gdyż

³ *Historia Kościoła*. T. 5: 1848 do czasów współczesnych. Red. L.J. Rogier, R. Aubert, M.D. Knowles. Przeł. T. Szafranski. Warszawa 1985 s. 91.

⁴ B. Kumor. *Podłoże historyczne kultu maryjnego w Polsce*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” 10:1986 s. 259-266; zob. t e n z e. *Historia Kościoła*. Cz. 7: *Czasy najnowsze 1815-1914* s. 322.

⁵ Por. W. Świerzawski. *Eucharystia Chrystusa i Kościoła*. Kraków 1982 s. 432.

⁶ Zob. T. Peta. *Przyjmowanie słowa na wzór Maryi*. „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 29:2008 nr 12 (308) s. 24.

⁷ H. Wistuba. *Refleksje nad wychowaniem maryjnym*. „Katecheta” 21:1977 s. 211-214.

⁸ Por. T. Buczak. *Maryja w naszym domu jest Matką do niej zwracamy się z każdą prośbą* W: *Tradycje maryjne w moim domu*. Red. T. Pulcyn. Warszawa 1997 s. 35.

Maryja przeszła podobną drogę, jako biedna i cierpiąca kobieta. Ponieważ Bóg Ją za to wywyższył i zabrał do nieba, z radością obchodzili Jej święta, uczestniczyli w procesjach, pielgrzymkach i modlitwach. Nie pozwalali także Maryi obrażać, ale brali Ją, jak własną matkę, w nieustanną obronę⁹.

Wyrazem niezwykłego szacunku do Maryi było nadawanie dzieciom na chrzcie świętym Jej imienia z nadzieją, że nowo ochrzczeni zyskają w Jej osobie najpewniejszą Orędowniczkę przed Bogiem¹⁰.

Środowisko rodzinne w Polsce na przestrzeni ostatnich dwóch wieków było przesycone duchem maryjnym¹¹. Podstaw wiary w Maryję uczono się drogą życiowej asymilacji, podobnie jak człowiek uczy się języka ojczystego. Była to rzeczywista katecheza maryjna, realizująca się w praktyce jakby przy okazji zwyczajnego życia rodziny, bez uciążliwej memoryzacji formuł katechetycznych¹². Warto przy tej okazji zaznaczyć, że rozwijała się na bazie kultu świętych¹³. Sława tych ludzi budziła zainteresowanie, niepokoiła sumienie i jednocześnie przyciągała mocą autentycznego świadectwa¹⁴. Największe emocje wśród podziwianych świętych budziła jednak zawsze Matka Boża. Dowodem na to był żywy i rosnący w siłę udział w nabożeństwach oraz innych praktykach religijnych ku Jej czci¹⁵. Zasoby archiwalne, skrywające sprawozdania na temat polskiej pobożności pokazują, że rodziny wspólnie odmawiały *Litanie do Matki Boskiej* oraz najczęściej *Pod Twoją obronę*, wzywając wstawiennictwa Maryi w potrzebach życiowych¹⁶.

Środowisku rodzinnemu trzeba także przypisać zwyczaj uświęcania różnych okoliczności codziennego życia poprzez odmawianie modlitwy różańcowej, nazywanej popularnie przez minione pokolenia Polaków Koronką¹⁷.

⁹ Por. W. Nowak. *Matka Pana w pobożności ludowej*. W: *Liturgia i pobożność ludowa*. Red. W. Nowak. Olsztyn 2003 s. 105.

¹⁰ Zob. H. Stasio. *Umiłowanie Matki Bożej wszczepione w wieku dziecięcym zaowocowało w latach dojrzałości*. W: *Tradycje maryjne w moim domu* s. 9.

¹¹ A. Podwin. *Drogowskazy. Listy dla młodego przyjaciela*. Kraków 1907.

¹² Zob. M. Finke. *Pedagogika wiary*. Poznań 1996 s. 7.

¹³ Por. J. Piśkorz. *Kościół a rodzina*. W: *Katolicyzm a rodzina*. Poznań 1935 s. 12-20.

¹⁴ Wyjątkową publikacją, prezentującą 18 świętych postaci, które w swoim ziemskim życiu naśladowały wiernie chryzmaty maryjne, jest M. Di Lorenzo. *Śladami Maryi. Charyzmatyczne postacie z historii chrześcijaństwa*. Tłum. P. Bartnik. Częstochowa 2004 ss.158.

¹⁵ J. Kopeć. *Bogarodzica w kulturze polskiej XVI wieku*. Lublin 1997 s. 18.

¹⁶ Por. C. Pest. *Kardynał Edmund Dalbor (1869-1926). Pierwszy Prymas Polski Odrodzonej*. Poznań 2004 s. 99.

¹⁷ „Koronkę mając w ręku, stary Polak ranne odbywał modlitwy, z nią mszy św. słuchał, gospodarstwa swego doglądał, podróże odbywał”. Podaję za: T. Chodźdło. *Kościół i kultura ludowa*. W: *Księga 1000-lecia katolicyzmu w Polsce*. Cz. III: *Kościół w ramach społeczeństwa*. Red. P. Kałwa, Cz. Strzeszewski. Lublin 1969 s. 123.

Modlitwa różańcowa w środowisku rodzinnym tak mocno wkomponowała się w całość codziennego życia domowników, że z czasem tę czcigodną praktykę pobożnościową umiano pogodzić ze zdrową, familijną radością, a nawet z prawdziwą wesołością i zabawą¹⁸.

Atmosfera domu rodzinnego, gdzie przychodziły na świat dzieci, powodowała wyczerpanie na treść modlitwy *Anioł Pański*, wielbiącej tajemnicę Wcielenia Słowa Bożego. Wytworzyła się także w warunkach polskich unikalna praktyka, w ramach której podczas bicia dzwonów na *Anioł Pański* przerywano nie tylko prywatne, ale nawet publiczne zajęcia i obowiązkowe, płatne prace¹⁹. W większości domów śpiewano codziennie, i to z pamięci, *Godzinki o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny*.

Jednocześnie pogłębienie maryjnej duchowości rodziny przynosiły następujące po sobie okresy liturgiczne. W Adwencie ulubionym nabożeństwem była codzienna Msza święta zwana *Roratami*, celebrowana ku czci Najświętszej Maryi Panny. W okresie Wielkiego Postu rodziny licznie uczęszczały na *Gorzkie Żale*, w których rozważano tajemnice maryjne w części pt: „Rozmowa duszy z Matką Bolesną”. Ulubione nabożeństwa majowe²⁰ i różańcowe w październiku gromadziły liczne rzesze wiernych w kościołach, kaplicach, przy obrazach i figurach Matki Boskiej²¹.

Dniem poświęconym szczególnej czci Matki Boskiej była sobota²². Wtedy w domach polskich zapalano światło przed obrazem Najświętszej Maryi Panny. W rodzinach pojawiła się też spontanicznie religijna praktyka polegająca na tym, że gdy Kościół ustanawiał post w wigilię niektórych świąt Pańskich, to Polacy zachowywali go także w przeddzień wszystkich uroczystości maryjnych²³.

Wrażliwość na treści maryjne pogłębiał zwyczaj posługiwania się, w kontekście ważnych wydarzeń rodzinnych, poświęconymi przedmiotami. W pol-

¹⁸ Skąd powstało znane i powtarzane w różnych okolicznościach i regionach Polski przysłowie: „I do tańca, i do różańca”. Tamże.

¹⁹ A. Klein. *Anioł Pański*. W: *Cześć Maryi dzisiaj*. Red. W. Beinert. Tłum. M. Węclawski. Warszawa 1992 s. 283.

²⁰ Por. S. Zubrzycki. *Nauka na rozpoczęcie majowego nabożeństwa*. „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski” 13:1909 nr 6 s. 628-632; tenże. *Nauka na zakończenie majowego nabożeństwa*. „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski” 13:1909 nr 8 s. 712-715.

²¹ Zob. Nowak. *Matka Pana w pobożności ludowej* s. 117.

²² Zob. S. Marciszewska-Posadzowa. *O nauczaniu religii. Rady i wskazówki dla matek i nauczycielek*. Poznań–Warszawa 1921 s. 5-8.

²³ Wraz z tym oryginalnym polskim zwyczajem maryjnym pojawiło się powiedzenie: „Kto kocha Maryję, nie pyta o wilię”. Zob. Chodźdło. *Kościół i kultura ludowa* s. 124.

skich rodzinach znaczenie gromnicy, a także wianków, kwiatów i ziół, święconych w święto Wniebowzięcia, czyli Matki Boskiej Zielnej, którym przypisywano siłę nadprzyrodzoną i gorliwie z nich korzystano, są trudne do przecenienia. Ku czci Matki Boskiej postawiono setki tysięcy figur, obrazów w domach i przy drogach. To wszystko świadczyło o wierze i zaufaniu, jakim rodziny polskie darzyły Maryję, ziemską Matkę Zbawiciela²⁴.

W związku z półwieczem od ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny zrodziła się w środowisku polskich rodzin inicjatywa uwydatnienia tego faktu we wspólnym i oryginalnym dziele. Rozpoczęto mianowicie zbieranie środków materialnych na statwę Niepokalanie Poczętej według wzoru z Lourdes, która miała być umieszczona na najbardziej malowniczej skale w polskich Tatrach, tzw. Orlej Perci²⁵. Apel został skierowany szczególnie do polskich rodzin, osób duchownych i członków Sodalicji Mariańskich. Mimo że nie został zrealizowany, przyczynił się do rozwoju nauczania o Maryi wśród polskich rodzin.

Katechizacja systematyczna jedynie pogłębiała rozumienie prawd maryjnych oraz porządkowała powstające nieporozumienia i błędne tendencje. Przejawy odrodzenia maryjnego na masową skalę miały także swoje strony negatywne. Zdarzały się w rodzinach przypadki posługiwania rzeczami związanymi z kultem maryjnym w celach magicznych. Niektóre publikacje mariologiczne, docierające do rodzin, były na niskim poziomie naukowym. Również nauczanie maryjne w ramach rekolekcji i misji ludowych było zróżnicowane, często naiwne, niekiedy wymagające interwencji ze strony kompetentnej władzy kościelnej. To skutkowało czasem błędnym podejściem do kultu maryjnego, od czego nie była wolna maryjna katecheza rodzinna²⁶.

Widocznym przejawem braku umiaru było uszczuplanie kultu Jezusa kosztem żywołowej pobożności maryjnej. Nigdy jednak nie odbywało się to na masową skalę, a punkty zapalne i błędne tendencje szybko wygaszały. Należy również zaznaczyć, że nieprawidłowości w prezentacji treści maryjnych wynikały z bezprzykładnego upolitycznienia katechezy polskiej – szczególnie po II wojnie światowej. Katecheza, otwierając się na bieżące problemy polityczno-społeczne zajęła się tylko niektórymi z nich. Jedno-

²⁴ Por. tamże.

²⁵ Statua nigdy nie powstała ze względu na sprzeciw władz zaborczych. Por. W. G a d o w s k i. *Odezwa*. „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski” 8:1901 nr 10 s. 319-320.

²⁶ Zob. K u m o r. *Historia Kościoła. Cz. 7: Czasy najnowsze 1815-1914* s. 322.

wcześnie ważne zagadnienia z obszaru mariologii pominęła²⁷. Sytuacja, która wtedy zaistniała, stanowi dowód nieskuteczności takiego modelu katechizacji, w którym ortopraksja rozmija się z ortodoksją i religijnymi tradycjami rodzinnymi.

2. WARTOŚCI KATECHEZY RODZINNEJ WEDŁUG WSKAZAŃ MARIOLOGICZNYCH

Pomimo dostrzegalnych uchybień katecheza rodzinna, która odnosiła się do Dziewicy Maryi, chociaż była różnorodna w swoich formach i nie zawsze odpowiednio umotywowana, okazała się w istocie dziełem eklezyjalnym, godnym najwyższej uwagi. Ułatwiała dzieciom i młodzieży zrozumienie podstawowych prawd wiary związanych z osobą Matki Bożej w tajemnicy Chrystusa i Kościoła. Masowa obecność polskich rodzin w niedzielnej i świątecznej liturgii Kościoła pośrednio obala zgłaszany czasem zarzut, że rodzinna pobożność maryjna kwestionowała centralną rolę liturgii Kościoła oraz przeceniała formy ludowe. Największą jej zaletą zaś było umożliwienie szybkiego pojmowania więzi, która łączyła Chrystusa z Maryją. W następstwie percepcji tej prawdy rozjaśniała się inna prawidłowość, a mianowicie że Maryja jest także Matką tych wszystkich, którzy uwierzą w Jej Syna i będą przyzywać Jej macierzyńskiego wstawiennictwa. Prawdę tę potwierdził A. Miralles w czasie, kiedy Kościół przygotowywał się do Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Wypowiedział wtedy słowa, których treść była nieustannie obecna w rodzinnej katechezie maryjnej w Polsce: „Kościół nie może pominąć Maryi, patrząc oczyma wiary na Jezusa Chrystusa”²⁸.

Wzrost pobożności maryjnej i rozwój wiary poprzez wskazywanie wzoru Maryi jest ważny także dzisiaj²⁹. Nie tylko prowadzi do zwrócenia większej

²⁷ T. P a n u ś. *Główne kierunki katechetyczne XX wieku*. Kraków 2001 s. 121.

²⁸ A. M i r a l l e s. *Maryja – odwieczną ikoną działania Kościoła*. W: J a n P a w e ł II. *Tertio millennio adveniente. Komentarz teologiczno-pastoralny w opracowaniu Rady Prezydium Wielkiego Jubileuszu Roku 2000*. Tłumaczenie przygotowane staraniem Rady Prezydium Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Sandomierz 1995 s. 189.

²⁹ Szerzej mówił o tym papież Benedykt XVI: „Również w najszerszym kontekście społecznym właśnie obecny kryzys wychowawczy rodzi większe zapotrzebowanie na wychowanie, naprawę godne tego miana; a zatem, konkretnie, na wychowawców, którzy potrafią być wiarygodnymi świadkami tych rzeczywistości i tych wartości, na których można budować zarówno życie osobiste, jak i wspólne projekty życia, które można dzielić z innymi. To zapotrzebowanie, które rodzi się w społeczeństwie i dotyczy dzieci i młodzieży, a także rodziców i innych wy-

uwagi na łaskę chrztu, ale również do rozwoju wiary. Po pierwsze dlatego, że Maryja nieustannie prowadzi ku Jezusowi tych, którzy Jej szukają, oraz zawsze wskazuje na swego Bożego Syna i staje się dla wszystkich wierzących wzorem wiary autentycznie przeżytej³⁰. Po wtóre, w Maryi znajdujemy model wiary jednocześnie doskonałej i powszechnie dostępnej, przeżywanej codziennie poprzez wypełnianie woli Bożej. Jej los jest wzorem dla wszystkich, którzy swoje życie realizują na drodze wiary. Tym, którzy się do Niej przybliżają, Maryja uprasza dar przyłgnięcia do Syna Bożego oraz potrafi nieomylnie kierować ku Chrystusowi³¹.

Potwierdzenie centralnej pozycji Chrystusa w dziele zbawienia człowieka powinno zakładać także uznanie roli, jaką w Jego posłannictwie odegrała Najświętsza Matka. Uwypuklenie Jej roli w dziele zbawienia nie może niczego ująć „godności i skuteczności działania Chrystusa, jedyne Pośrednika”³². Jest to bowiem wspólna droga prowadząca do zbawienia człowieka.

Ponieważ Maryja odgrywa tak wielką rolę w tajemnicy Chrystusa i Kościoła, nie może tej prawdy zabraknąć w formacji katechetycznej polskich rodzin, która obecnie jest na etapie nowego programowania. Świadomość tego faktu nieustannie musi towarzyszyć działalności katechetycznej³³. Katecheza w rodzinie powinna systematycznie przedstawiać w sposób uporządkowany nie tylko Pismo Święte, Tradycję, naukę Magisterium Kościoła, ale także stawać się terenem sprzyjającym prezentacji funkcji jedyne go pośrednictwa zbawczego Chrystusa w nauczaniu o Maryi Matce Bożej. Katecheza, przypatrując się Maryi w świetle Chrystusa, który stał się człowiekiem, coraz głębiej może wniknąć w najwyższą tajemnicę Wcielenia³⁴. Może także pomagać rozjaśniać światłem wiary nowe sytuacje i problemy, które wcześ-

---

chowawców, już samo w sobie stanowi przesłankę i początek procesu, który poprzez powrót do źródeł i odnowę, w formach dostosowanych do czasów obecnych, znów postawi na centralnym miejscu pełną i integralną formację osoby” (Benedykt XVI. *Przekazywanie wiary nowym pokoleniom jest odpowiedzią na kryzys wychowawczy*. Przemówienie do Zgromadzenia Ogólnego Konferencji Episkopatu Włoch (29.05.2008). „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 29:2008 nr 7-8 (305) s. 12-14).

³⁰ Jan Paweł II. List apostolski *Tertio millennio adveniente* (10 listopada 1994). AAS 87:1995 nr 43.

³¹ Por. Miralles. *Maryja – odwieczną ikoną* s. 192.

³² Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (21.11.1964). W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Poznań 2002 nr 62.

³³ Benedykt XVI. *Maryja jest Gwiazdą Nadziei na morzu życia*. Homilia w sanktuarium Matki Bożej «de finibus terrae» (14.06.2008). „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 29:2008 nr 7-8 (305) s. 6.

³⁴ Jan Paweł II. List apostolski *Tertio millennio adveniente* 43.

niej nie istniały, a dzisiaj dotyczą wszystkich bez wyjątku katechizowanych³⁵.

3. NAJWAŻNIEJSZE WSKAZANIA DLA KATECHEZY MARYJNEJ W RODZINIE

Służba Bogu na wzór Maryi daje nieograniczone możliwości urzeczywistnienia jej w środowisku rodzinnym. Maryja, wpleciona w wymiar nazaretańskiej rodziny, służy w tym zakresie cennym przykładem³⁶. Dla brzemiennej Maryi było ważne, że u boku swojego męża czuła się bezpieczna. Święty Józef był dla Niej wielkim oparciem, gdy widziała go z szacunkiem obserwującego tajemnicę życia, które ona w sobie nosiła³⁷. Wspólnie, jako małżonkowie, przydzielili Bogu w swoim domu najważniejsze miejsce, a Bóg, wchodząc w życie małżeńskie Maryi i Józefa, nie zniszczył ich miłości. Wskazując Józefowi miejsce przy Maryi, „Bóg okazuje się pierwszym obrońcą ludzkiej rodziny i jej szczęścia, i włącza Józefa w swój zbawczy plan”³⁸. Pokazuje także, że ojciec jest w rodzinie niezastąpiony, dlatego w środowisku osób odpowiedzialnych za katechizację rodzi się troska o przywrócenie etosu ojcostwa³⁹. Brak inspirującego uczestnictwa w życiu młodego pokolenia przez ojców rodzin przynosi dzisiaj wiele niełatwych do oszacowania trudności wychowawczych.

Również dzisiaj z pomocą Maryi wszystkie kobiety, zarówno żony, matki i wdowy, jak również kobiety konsekrowane, służące Bogu i człowiekowi, mogą odnajdywać siłę i wzór w budowaniu nowej cywilizacji miłości. Jej fundamentem powinna być świadomość zawierzenia i wrażliwość na drugiego człowieka. II Polski Synod Plenarny w swoich kanonach przypomniał

---

³⁵ Zob. Jan Paweł II. *Konstytucja apostolska „Fidei depositum” ogłoszona z okazji publikacji Katechizmu Kościoła Katolickiego*. „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 14:1993 nr 2.

³⁶ Por. S. De Flores. *Kim jest dla nas Maryja?* Tłum. K. Łapiński. Częstochowa 2003 s. 23.

³⁷ H. Kreis. *Święta Rodzina z Nazaretu*. Kraków 2004 s. 19.

³⁸ Tamże s. 18.

³⁹ O skali problemu świadczą trudności ze zdefiniowaniem tego pojęcia w tzw. rodzinie industrialnej. Kategoria ojciec, zgodnie z przemianami we współczesnej rodzinie, dotyczy: ojca biologicznego, adopcyjnego, wychowującego dziecko swojej żony lub partnerki, pozostającego w związku (formalnym lub nie) z matką dziecka, wychowującego dziecko w związku (formalnym lub nie) z kobietą, która nie jest matką dziecka, samotnie wychowującego dziecko, rozwiedzionego, który utrzymuje kontakt z dzieckiem, rozwiedzionego, który nie utrzymuje kontaktów z dzieckiem. Zob. R. Bly. *Żelazny Jan. Rzecz o mężczyznach*. Poznań 1993 s. 142.

prawdę, że Bóg, który zawierzył człowieka kobiecie, oczekuje od kobiety odpowiedzi godnej jej powołania⁴⁰.

O wielkości i świętości rodziny powinna przypominać także polska praktyka umieszczania w mieszkaniach obrazów i wizerunków Matki Bożej oraz Świętej Rodziny z Nazaretu. Mogą one być dobrą okazją do przypominania katechizowanym o tym, że rodzina jest Kościołem domowym, w którym istnieje wiele okazji do autentycznej służby bliźniemu. Powinny także pobudzać do modlitwy zanoszonej wraz z Maryją o właściwe miejsce Boga w rodzinie oraz o rozwój miłości małżeńskiej⁴¹. Również wobec wielorakich nurtów rozpowszechniającego się panseksualizmu czystość na wzór Maryi powinna stawać się wartością szczególnie drogą sercom młodych Polek i Polaków⁴².

Aby możliwe było stawienie czoła tym trudnościom, które dzisiaj rodzą się w życiu rodzinnym, trzeba przyjmować te nowe ukierunkowania wychowawcze, które inspiruje swoją osobą Maryja. Należy wspierać je, ułatwiać ich dojrzewanie, prowadzić i ukierunkowywać, tak by zawsze pozostawały w granicach wielkiego „łona” wiary i wspólnoty kościelnej⁴³. Ponadto formując w duchu maryjnym wypada nadać wyraźniejszy charakter ewangelizacyjny licznym formom oraz okazjom do spotkań i obcowania ze światem idei maryjnych, jakie organizuje się w parafiach, świetlicach parafialnych, szkołach – zwłaszcza w szkołach katolickich, sanktuariach maryjnych, podczas pielgrzymek na Jasną Górę oraz w wielu innych miejscach zgromadzeń. Ważne są przede wszystkim relacje osobiste, a szczególnie spowiedź sakramentalna i kierownictwo duchowe. Każda z tych okazji jest daną nam sposobnością umożliwiania dzieciom i młodzieży zobaczenia oblicza Boga, który stał się człowiekiem dla naszego zbawienia za sprawą Maryi.

Reasumując należy stwierdzić, że Kościół powszechny, zapodmiotowany na ziemiach polskich, na skutek różnorodnych wydarzeń historycznych w sposób wyjątkowy związał się z Matką Chrystusa, czyniąc Ją swoją Królową i „Królową Polskich Rodzin”. Zachowując własne tradycje, język, samoświadomość historyczną, oddał rodziny w macierzyńską opiekę Maryi. Dzięki temu ma swoje znaczenie w Kościele powszechnym jako naród maryjny. W sposób historyczny i jednocześnie duchowy Maryja wkomponowała się w żywy naród i roztacza swoją macierzyńską opiekę nad ducho-

⁴⁰ II Polski Synod Plenarny. *Teksty robocze*. Poznań–Warszawa 1991 nr 67.

⁴¹ Por. tamże nr 62.

⁴² Tamże nr 63.

⁴³ Benedykt XVI. *Przekazywanie wiary nowym pokoleniom* s. 13.

wymi i materialnymi dziejami polskich rodzin oraz tchnie w Polaków kategorię rodzinności oraz duchowego macierzyństwa⁴⁴.

Nie wolno nam tego duchowego dziedzictwa utracić. Przywołując najpiękniejsze świadectwo polskiej literatury religijnej – *Bogurodnicę*, Jan Paweł II zachęcał do rozwijania katechizacji rodzinnej w duchu maryjnym. W Gnieźnie na Wzgórzu Lecha wezwał wszystkich Polaków do zachowania i ochraniaania „dziedzictwa ducha, jakie zaczęło się od *Bogurodzicy*”⁴⁵. Katecheza maryjna, która wyłania się z lektury nauczania papieskiego o zasięgu lokalnym, akcentuje kilka wątków ważnych szczególnie dzisiaj dla Polaków⁴⁶. Przede wszystkim papież mocno podkreślał, że Matka Boża tak zżyła się z naszym narodem, że już jest niemożliwe Ją od polskich rodzin oddzielić. Wielowiekowa tradycja, sięgająca swymi początkami dynastii Jagiellonów, jest – w opinii Jana Pawła II – wystarczająco długa, aby utwierdzić w polskich rodzinach przywiązanie do Maryi. Natomiast obecność Maryi na Jasnej Górze w tajemnicy Chrystusa i Kościoła jest darem Bożym dla wszystkich bez wyjątku Polaków oraz bodźcem do rozwijania rodzinnej katechezy maryjnej⁴⁷.

ZAKOŃCZENIE

O doniosłości rodzinnej katechezy maryjnej w Polsce decydował splot wydarzeń historycznych, z objawieniami maryjnymi w tle, oraz duszpasterska strategia Kościoła katolickiego. Katecheza maryjna zawierała się nie tylko w planach nauki religii, podręcznikach i katechizmach, ale także w maryjnych kazaniach i egzortach katechizmowych. Miała także swój dynamizm w działalności szkolnych organizacji o profilu maryjnym.

Ostatecznie koniec wieku XX i początek XXI nie stanowią zamknięcia jakiegoś odrębnego rozdziału w dziejach polskiej katechezy maryjnej. Wprost przeciwnie, wyrosły z tendencji obecnych wcześniej. Katecheza maryjna

⁴⁴ Zob. Cz. Bartnik. *Matka Boża*. Lublin 2003 s. 202-203.

⁴⁵ Jan Paweł II. *Do młodzieży. Gniezno na Wzgórzu Lecha 1 czerwca 1979*. W: *Pielgrzymka Jana Pawła II do Polski. Przemówienia. Dokumentacja*. Red. S. Dusza, F. Mąkinia. Poznań–Warszawa 1979 s. 43.

⁴⁶ Por. G. Nowak. *Nauczyciel wolności*. W: *Ojciec wśród nas. Pielgrzymki Jana Pawła II do Polski*. Red. G. Polak, B. Łoziński. Częstochowa 2002 s. 6-7.

⁴⁷ Jan Paweł II. *Homilia w czasie Mszy św. odprawianej pod szczytem Jasnej Góry (Częstochowa 4 czerwca 1979)*. W: *tenże. Pielgrzymki do Ojczyzny* s. 45.

podawana niezmiennie katechizowanym w środowisku rodzinnym musi także dzisiaj podpowiadać Polakom, w co mają wierzyć, co czynić i z jakich środków łaski korzystać, aby osiągnąć zbawienie.

W warstwie treściowej musi być wyraźne nawiązanie do tajemnic Chrystusa, połączonych z życiem Najświętszej Maryi Panny. Elementy religijne, historyczne tradycje i wychowawcze idee maryjne powinny się dalej zbiegać w jeden głos, sławiący Maryję, Matkę Boga-Człowieka. Potencjał tej nauki pozwoli przetrwać Polakom trudny czas desakralizacji i laicyzacji obecnych w nowoczesnym wychowaniu.

BIBLIOGRAFIA

- Bartnik Cz.: Matka Boża. Lublin 2003.
- Benedykt XVI: Maryja jest Gwiazda Nadziei na morzu życia. Homilia w sanktuarium Matki Bożej «de finibus terrae» (14.06.2008). „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 29:2008 nr 7-8 (305) s. 6.
- Przekazywanie wiary nowym pokoleniom jest odpowiedzią na kryzys wychowawczy. Przemówienie do Zgromadzenia Ogólnego Konferencji Episkopatu Włoch (29.05.2008). „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 29:2008 nr 7-8 (305) s. 12-14.
- Bly R.: Żelazny Jan. Rzec o mężczyznach. Poznań 1993.
- Buczak T.: Maryja w naszym domu jest Matką do niej zwracamy się z każdą prośbą. W: Tradycje maryjne w moim domu. Red. T. Pulcyn. Warszawa 1997.
- Chodźdło T.: Kościół i kultura ludowa. W: Księga 1000-lecia katolicyzmu w Polsce. Cz. III: Kościół w ramach społeczeństwa. Red. P. Kałwa, Cz. Strzeszewski. Lublin 1969 s. 111-166.
- Chruszczewski A.: Dzieje Kościoła w Polsce. Tablice chronologiczne. Lublin 1993.
- De Flores S.: Kim jest dla nas Maryja? Tłum. K. Łapiński. Częstochowa 2003.
- Di Lorenzo M.: Śladami Maryi. Charyzmatyczne postacie z historii chrześcijaństwa. Tłum. P. Bartnik. Częstochowa 2004.
- II Polski Synod Plenarny. Teksty robocze. Poznań–Warszawa 1991.
- Finke M.: Pedagogika wiary. Poznań 1996.
- Gadowski W.: Odezwa. „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski” 8:1901 nr 10 s. 319-320.
- Historia Kościoła. T. 5: 1848 do czasów współczesnych. Red. L.J. Rogier, R. Aubert, M.D. Knowles. Przeł. T. Szafrński. Warszawa 1985.
- Jan Paweł II: Do młodzieży. Gniezno na Wzgórzu Lecha 1 czerwca 1979. W: Pielgrzymka Jana Pawła II do Polski. Przemówienia. Dokumentacja. Red. S. Dusza, F. Mąkinia. Poznań–Warszawa 1979 s. 43.
- Konstytucja apostolska *Fidei depositum* ogłoszona z okazji publikacji *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 14:1993.
- List apostolski *Tertio millennio adveniente* (10.11.1994). AAS 87:1995 nr 43.
- Klein A.: Anioł Pański. W: Cześć Maryi dzisiaj. Red. W. Beinert. Tłum. M. Węclawski. Warszawa 1992.
- Kopeć J.: Bogarodzica w kulturze polskiej XVI wieku. Lublin 1997.
- Kreis H.: Święta Rodzina z Nazaretu. Kraków 2004.
- Kumór B.: Historia Kościoła. Cz. 7: Czasy najnowsze 1815-1914. Lublin 1995.

- Podłoże historyczne kultu maryjnego w Polsce. „Tarnowskie Studia Teologiczne” 10:1986 s. 259-266.
- Marciszewska-Posadzowa S.: O nauczaniu religii. Rady i wskazówki dla matek i nauczycielek. Poznań–Warszawa 1921 s. 5-8.
- Miralles A.: Maryja – odwieczną ikoną działania Kościoła. W: Jan Paweł II. *Tertio millennio adveniente*. Komentarz teologiczno-pastoralny w opracowaniu Rady Prezydium Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Tłumaczenie przygotowane staraniem Rady Prezydium Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Sandomierz 1995.
- Nowak G.: Nauczyciel wolności. W: Ojciec wśród nas. Pielgrzymki Jana Pawła II do Polski. Red. G. Polak, B. Łoziński. Częstochowa 2002 s. 6-7.
- Nowak W.: Matka Pana w pobożności ludowej. W: Liturgia i pobożność ludowa. Red. W. Nowak. Olsztyn 2003.
- Panuś T.: Główne kierunki katechetyczne XX wieku. Kraków 2001.
- Pest C.: Kardynał Edmund Dalbor (1869-1926). Pierwszy Prymas Polski Odrodzonej. Poznań 2004.
- Peta T.: Przyjmowanie słowa na wzór Maryi. „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 29:2008 nr 12 (308) s. 24.
- Piskorz J.: Kościół a rodzina. W: Katolicyzm a rodzina. Poznań 1935 s. 12-20.
- Podwin A.: Drogowskazy. Listy dla młodego przyjaciela. Kraków 1907.
- Stasio H.: Umiłowanie Matki Bożej wszczepione w wieku dziecięcym zaowocowało w latach dojrzałości. W: Tradycje maryjne w moim domu. Red. T. Pulcyn. Warszawa 1997.
- Świerzański W.: Eucharystia Chrystusa i Kościoła. Kraków 1982.
- Wistuba H.: Refleksje nad wychowaniem maryjnym. „Katecheta” 21:1977 s. 211-214.
- Zubrzycki S.: Nauka na rozpoczęcie majowego nabożeństwa. „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski” 13:1909 nr 6 s. 628-632.
- Nauka na zakończenie majowego nabożeństwa. „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski” 13:1909 nr 8 s. 712-715.

POLISH FAMILY AS AN ENVIRONMENT FOR MARIAN CATECHESIS

Summary

The significance of family Marian catechesis in Poland has been increased by a series of historical events involving Marian revelations and by the pastoral strategy of the Catholic Church.

The Marian catechesis was not only included in the plans of religion teaching, textbooks and catechisms, but was also present in the Marian traditions of Polish families. Before children started school or parish catechesis which dealt with the subject of Virgin Mary, they already had extensive knowledge of Her and they could pray to Her. Living in families, they could also easily understand all bonds that mother and son share. In the case of Virgin Mary, they easily acquired the truth that Her Son is God and that She, like every mother, does not leave anyone in need.

The Marian catechesis, invariably passed to the catechized in the family environment, also today must constitute guidance for Poles in answering the question: “what to believe in, how to act and what means of grace to use in order to achieve salvation?” In the layer of content, there must be a clear reference to the mysteries of Christ connected with the life of

Blessed Virgin Mary. Religious elements, historical traditions and Marian educational ideas should further converge into one voice praising Mary, Mother of God-Man.

Translated by Rev. Marian Zajac

Słowa kluczowe: rodzina, środowisko wychowawcze, katecheza, Matka Boża.

Key words: family, educational environment, catechesis, Holy Mother.